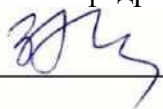

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Кафедра історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри

Іван ЗУЛЯК

«28» серпня 2026 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теорія та методологія історичних досліджень

Рівень вищої освіти	другий (магістерський)
Галузь знань	В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
Спеціальність	В9 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ
Освітня програма	ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ

2026–2027 навчальний рік

Робоча програма «Теорія та методологія історичних досліджень» для здобувачів другого рівня вищої освіти програми «Історія та археологія».

Розробник: Микола БАРМАК, доктор історичних наук, професор кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук. Протокол № 1 від «28» серпня 2026 року.

Завідувач кафедри історії України, археології
та спеціальних галузей історичних наук,
доктор історичних наук, професор

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, overlapping loops and strokes, positioned above a horizontal line.

Іван ЗУЛЯК

1. Опис навчальної дисципліни

1	Освітня програма	Історія та археологія
2	Спеціальність	В9 ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ
3	Галузь знань	В Культура, мистецтво та гуманітарні науки
4	Рівень вищої освіти	другий рівень вищої освіти
5	Форма навчання	денна
6	Статус дисципліни	обов'язкова, професійна підготовка
7	Мова навчання	українська
8	Курс	1
9	Семестр	1
10	Обсяг дисципліни в кредитах	4
11	Загальна кількість годин	120
12	Кількість змістових модулів	2
13	Аудиторні заняття (год.)	48
14	Лекції (год.)	22
15	Практичні заняття (год.)	26
16	Самостійна робота (год.)	72
17	Вид ІНДЗ	реферативно-аналітична доповідь
18	Форма підсумкового контролю	Екзамен, усна

Частка годин аудиторних занять становить: для денної форми навчання – 40 %; заочна форма навчання за освітньою програмою не передбачена.

2. Мета навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни є:

сформувати у здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти систему поглиблених теоретико-методологічних знань та практичних навичок дослідницької роботи, що забезпечують теоретичну основу для написання кваліфікаційної магістерської роботи та проходження науково-дослідної практики. Дисципліна посідає центральне місце в освітній програмі як методологічний фундамент, що інтегрує класичні традиції джерелознавчого й історіографічного аналізу із сучасними міждисциплінарними підходами (Memory Studies, деколонізаційні студії) та новітніми цифровими технологіями гуманітарних досліджень, забезпечуючи формування ключових дослідницьких та аналітичних компетентностей майбутнього історика.

3. Компетентності та результати навчання

Вивчення дисципліни передбачає формування у здобувачів таких компетентностей:

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність працювати автономно.

ЗК09. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК01. Здатність виявляти та досліджувати історичні й археологічні джерела різних видів, аналізувати наукові тексти, узагальнювати інформацію.

СК02. Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

СК04. Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

Вивчення навчальної дисципліни забезпечує досягнення здобувачами освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

ПРН01. Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.

ПРН05. Планувати і виконувати наукові дослідження у сфері історії та археології, висувати та перевіряти гіпотези, обирати методи дослідження, аналізувати результати, обґрунтовувати висновки.

4. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна вивчається в першому семестрі першого курсу, тому вона не спирається на раніше складені обов'язкові компоненти освітньої програми. Водночас формування її ключових компетентностей тісно пов'язане з такими обов'язковими компонентами, що вивчаються паралельно (в тому самому семестрі):

«**Методика наукових досліджень**» (ОК 1): паралельно формує первинні вміння планувати науковий пошук, висувати й перевіряти дослідницькі гіпотези, обирати загальнонаукові методи та структурувати власні тексти з суворим дотриманням принципів академічної доброчесності; «**Архівні інформаційні ресурси**» (ОК 14): паралельно забезпечує розуміння класичної евристики, структури архівних фондів та методів традиційної критики джерел, що дозволяє студентам здійснити якісний перехід до аналізу деконструйованих, усних та новітніх цифрових історичних джерел; «**Філософія науки**» (ОК 2): паралельно надає базовий понятійно-категоріальний апарат для осмислення розвитку наукового знання, еволюції наукових парадигм та гносеологічних проблем, без яких неможливе глибоке критичне розуміння сучасних концепцій деколонізації та *Memory Studies*. Обов'язкова компонента «**Цифрові технології в освіті і науці: тренінг-курс**» (ОК 3) вивчається у другому семестрі, тобто пізніше за цю дисципліну, і в подальшому поглиблює й розширює практичні навички роботи з інформаційно-комунікаційними технологіями, електронними базами даних та цифровими інструментами пошуку, закладені під час опанування блоків *Digital History* та методів *OSINT* у межах цього курсу.

5. Програма навчальної дисципліни

5.1. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1. Предмет і структура теорії та методології наукового пізнання

Тема 1. Вступ до курсу

Предмет і завдання курсу в контексті підготовки дослідника другого (магістерського) рівня. Наукове пізнання, мета науки, співвідношення науки і практики фахової діяльності історика та археолога. Основні поняття науки: наукова ідея, гіпотеза, закон, судження, умовивід – у застосуванні до конкретних дослідницьких ситуацій, а не як абстрактний перелік визначень. Система наукових концепцій, принципів, положень, фактів. Методологія як інструмент самостійного наукового дослідження. Об'єкт і предмет методології історичних досліджень. Ключові методологічні принципи та межі їх універсальності. Значення методології у педагогічній та науково-дослідній діяльності. Генеза методології історії як науки. Освоєння надбань світової історичної думки й традицій вітчизняної науки як основа для самостійної розробки проблем теорії, методології й логіки науки. Методика як сукупність дослідницьких прийомів, за допомогою яких реалізуються вимоги теорії, методології й логіки науки.

Тема 2. Історія як наука: предмет, структура, функції. Місце історії в системі суспільних наук

Історична наука як система. Предмет історичної науки. Основні завдання історії як науки на сучасному етапі. Організаційні, предметні, видові, логічні, функціональні особливості

структури історичної науки. Суспільні відносини як форма людської діяльності й об'єкт вивчення історичної науки. Функції історичної науки: пізнавальна (евристична), виховна, прогностична, функція соціальної пам'яті, гедоністична. Місце історії в системі суспільних наук, її взаємодія з філософією, соціологією, політологією, правом. Еволюційний шлях історії від «оповіді» до науки.

Тема 3. Формування знань понятійно-категоріального апарату історичної науки

Загальна характеристика понятійно-категоріального апарату історичної науки. Основні поняття і категорії історичного процесу: історичний факт, історична подія, історичний час і простір, історична закономірність. Співвідношення теорії і практики історичного пізнання. Проблема історичного факту як конструкту дослідника та як об'єктивної реальності – вступ до дискусії, яка поглиблено розглядається у Темі 13.

Тема 4. Класифікація методів історичного пізнання: загальнонаукові та спеціально-наукові історичні методи

Метод як компонент науки. Методи історичного дослідження та їх відношення до дослідницьких принципів. Принципи історичного пізнання, їхній зміст і значення. Класифікація історичних методів. Загальнонаукові методи: історичний і логічний методи, метод абстрагування. Міждисциплінарні методи. Конкретно-наукові методи, своєрідність методів історичного дослідження. Спеціально-наукові історичні методи: порівняльно-історичний, ретроспективний, синхроністичний, діахронний, типологічний, генетичний – їх пізнавальні можливості та обмеження.

Тема 5. Методи, методики та технології фахового спрямування: історія та археологія

Методи, методики та технології в межах спеціальності «Історія та археологія» відповідно до стандарту вищої освіти за освітньою програмою.

Для всесвітньої історії та історії України: джерелознавчий, хронологічний, проблемно-тематичний, компаративний, історико-культурний, краєзнавчо-регіональний методи; технології навчання й дослідження – інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), проєктні технології, інтерактивні освітні технології.

Для археології: аналітичні, польові, камеральні, експериментальні, культурно-історичні, міждисциплінарні, компаративні методи; історико-генетичний, історико-порівняльний, біографічний, соціокультурний методи, методи моделювання і реконструкції, кількісні методи; технології – геоінформаційні системи (GIS), 3D-сканування та моделювання, лабораторні технології, історія науки й техніки, інтерактивні освітні технології.

Тема 6. Методика пошуку, опрацювання і використання історичних та археологічних джерел

Поняття історичного джерела. Класифікація джерел. Джерелознавчі методи в дослідженні. Опис джерел і опис історичних фактів. Техніка опрацювання та критичний підхід до використання джерел різних видів. Специфіка роботи з археологічними джерелами (речові пам'ятки, знахідки, культурні шари): польова фіксація, камеральна обробка, атрибуція та введення до наукового обігу. Основи цифрової історії (digital history): електронні бази даних, цифрові архіви та кількісні методи роботи з масовими джерелами як складова сучасного інструментарію історика.

Тема 7. Формування історичного мислення

Етапи формування історичного мислення та їх характеристика. Основні поняття і категорії формування історичного мислення в дослідницькій та викладацькій діяльності.

Тема 8. Рівні та етапи пізнання діяльності історика

Теоретичний і емпіричний рівні наукового пізнання в історії. Історичне пізнання як процес отримання знання. Методи теоретичного знання. Наукова теорія як наслідок пізнавальних методів. Особливості та методи емпіричного пізнання: спостереження, експеримент, опис чуттєвих даних. Етапи пізнавальної діяльності історика від постановки проблеми до формулювання висновків.

Тема 9. Питання історичної класифікації та періодизації

Типологія, групування і систематизація в історичних дослідженнях. Використання історичної періодизації. Характеристика історичних періодів. Поняття часу і простору в історичному пізнанні.

Модуль 2. Періоди становлення та розвитку теорії та методології історичного пізнання

Тема 10. Методологія історичної науки від найдавніших часів до середини XIX ст.

Роль народу і окремої особи в історичному процесі. Роль героїв, вождів у історії суспільства. Виникнення історії, перші історики та їхні праці. Історична наука в умовах середньовіччя. Домінування християнської доктрини. Формування наукового історичного мислення в часи «великих відкриттів» (Х. Колумб, М. Коперник, Г. Галілей та інші). Особливості становлення історичної думки в епоху Просвітництва. Вплив на формування історичної думки основних засад Романтизму: професіоналізація та академічна інституціоналізація історії. «Цивілізаційні теорії» О. Шпенглера та А. Тойнбі.

Тема 11. Наукові школи методології історії другої половини XIX – початку XX ст.

Неокантіанство. Позитивістські та неопозитивістські концепції історичних досліджень. Марксистська школа методології історії. Теорія історичного пізнання В. Дільтея. Герменевтичний метод. Соціальна історія М. Вебера. Категорія «ідеального типу».

Тема 12. Школа «Анналів» та новітні школи методології історії

Методологія «школи Анналів». Мікроісторичний та постмодерністський підходи до осмислення історії. Модель методологічного синтезу. Особливості методології історичних досліджень Л. Февра. «Тотальна історія» Ф. Броделя. «Ідея історії» Р. Колінгвуда. «Критичний раціоналізм» К. Поппера. Філософія історії К. Ясперса за книгою «Смисл та призначення історії». Історична наука в умовах постмодернізму та постіндустріального суспільства. Вплив на становлення історичної думки технологічного прогресу.

Тема 13. Лінгвістичний (наративний) поворот у методології історії. Memory studies як теоретична рамка

«Наративний поворот» у філософії історії: Х. Вайт і концепція історіописання як форми літературного наративу («Метаісторія»), проблема співвідношення історичного факту та його репрезентації. Герменевтика й теорія наративної ідентичності П. Рікера. Дискусія про межі об'єктивності історичного пізнання в постмодерністській методології. Memory studies: концепція «місць пам'яті» П. Нора, співвідношення історії та колективної пам'яті, історична політика і політика пам'яті як предмет наукового аналізу – теоретична рамка, яка надалі застосовується при вивченні деколонізації та історіографії війни.

Тема 14. Некласичні підходи до історичного пізнання: усна історія, мікроісторія, психоісторія, історія повсякденності

Історія повсякденності. Мікроісторичний підхід. Психоісторичний аналіз. Поняття «oral history» в історичній науці, методологічні засади усної історії. Міждисциплінарний підхід до вивчення історії. Концепція «кінця історії» Ф. Фукуями як приклад філософсько-історичної рефлексії межі XX–XXI ст.

Усна історія як інструмент фіксації досвіду війни: методики інтерв'ювання свідків, вимушених переселенців, ветеранів; етичні аспекти роботи з травматичним досвідом; українські та міжнародні проєкти зі збору свідчень про війну (архіви усної історії).

Тема 15. Деколонізаційні процеси в українській історіографії: теоретико-методологічний вимір

Процес становлення історичної науки в другій половині XIX ст. – на початку XX ст.: М. Костомаров, М. Драгоманов, М. Грушевський. Історична наука в першій половині XX ст. Питання теорії історичного пізнання в радянській історичній науці та історіософії. Переосмислення, становлення та розвиток методології історії в Незалежній Україні.

Деколонізація як методологічна проблема сучасної української історіографії: критика імперської («великоросійської») історичної схеми та концепції «руського мира», перегляд спільної радянсько-російської історіографічної спадщини, повернення суб'єктності українській історії. Порівняльний аналіз підходів до історії України в українській, російській та західній історіографії як приклад застосування компаративного методу та концепцій політики пам'яті.

Тема 16. Етичні засади сучасної історичної науки в історичній ретроспективі

Історія як наука істини. Проблема істинності наукових знань у методології історії. Сенс і призначення історії. Академічна доброчесність: минуле і сьогодення. Поняття плагіату. Етичні засади історичної науки як професії.

Тема 17. Джерела воєнної доби: специфіка, класифікація, методи цифрової верифікації (OSINT)

Джерела воєнної доби як окремий тип історичних джерел: фото- й відеофіксація, супутникові знімки, геолокаційні дані, публікації у соціальних мережах, матеріали слідчих органів та трибуналів. Методи верифікації цифрових джерел (OSINT), критерії достовірності, розпізнавання маніпульованих і фейкових матеріалів. Взаємодія історика з базами даних воєнних злочинів та архівами правозахисних організацій. Специфіка джерелознавчої критики цифрових джерел порівняно з традиційними видами джерел.

Тема 18. Історична наука в умовах російсько-української війни: виклики, джерела, відповідальність історика

Історична політика та політика пам'яті в умовах війни: конструювання й деконструкція наративів. Роль істориків у документуванні воєнних злочинів та геноцидальних практик для потреб майбутніх досліджень і судочинства; взаємодія з юристами, журналістами-розслідувачами та правозахисними організаціями. Захист і порятунок архівів, музейних колекцій та об'єктів культурної спадщини в умовах бойових дій, окупації та евакуації: досвід українських музеїв і архівів. Інформаційна (гібридна) війна та історична пропаганда: механізми історичних фейків і маніпуляцій, методи їх спростування засобами джерелознавчої критики. Академічна доброчесність та професійна етика історика в умовах війни: робота із забороненими/пропагандистськими джерелами, співпраця з колегами з країни-агресора, публікація результатів досліджень. Історики-волонтери та громадська роль історичної науки під час війни. Перспективи майбутньої історіографії російсько-української війни: які джерела, методи й підходи знадобляться дослідникам через 10–20 років.

Тема 19. Практикум: методологія кваліфікаційної (магістерської) роботи з історії та археології

Формулювання дослідницького питання, мети, завдань і робочої гіпотези магістерської роботи. Методика написання історіографічного огляду: принципи відбору, систематизації та критичного аналізу наукової літератури з теми дослідження. Обґрунтування вибору методів дослідження відповідно до поставлених завдань – практикум із застосуванням методів, розглянутих у Темат 4–6. Структура методологічного розділу кваліфікаційної роботи. Типові методологічні помилки в студентських дослідженнях та шляхи їх уникнення.

5.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекції	практичні	Самостійна робота		лекції	практичні	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Предмет і структура теорії та методології наукового пізнання								
Тема 1. Вступ до курсу	5	1	1	3				
Тема 2. Історія як наука: предмет, структура, функції	5	1	1	3				
Тема 3. Понятійно-категоріальний апарат історичної науки	9	2	2	5				
Тема 4. Методи, методики і технології історичного дослідження	7	1	2	4				

Тема 5. Профільні методи історичного та археологічного дослідження	6	1	2	3				
Тема 6. Історичне джерело: класифікація, критика, основи цифрової історії	10	2	2	6				
Тема 7. Формування історичного мислення	5	1	1	3				
Тема 8. Рівні історичного пізнання	5	1	1	3				
Тема 9. Класифікація та періодизація	4	–	–	4				
Разом за змістовим модулем 1	56	10	12	34				
Змістовий модуль 2. Періоди становлення та розвитку теорії та методології історичного пізнання								
Тема 10. Методологія історичної науки від найдавніших часів до середини XIX ст.	6	1	1	4				
Тема 11. Наукові школи методології історії другої половини XIX – початку XX ст.	7	1	1	5				
Тема 12. Школа «Анналів» та новітні школи методології історії	7	1	1	5				
Тема 13. Лінгвістичний (нарративний) поворот. Memory studies	7	1	1	5				
Тема 14. Некласичні підходи до історичного пізнання	9	2	2	5				
Тема 15. Формування історичного мислення в Україні. Деколонізація української історіографії	9	2	2	5				
Тема 16–17. Етичні засади історичної науки. Джерела воєнної доби та методи OSINT-верифікації	9	2	2	5				
Тема 18–19. Історична наука в умовах російсько-української війни. Практикум методології кваліфікаційної роботи	10	2	4	4				
Разом за змістовим модулем 2	64	12	14	38				
Всього годин	120	22	26	72				

5.3. Теми лекцій

№ теми	Назва теми	кількість годин	
		денна форма	заочна форма
	<i>Модуль 1. Предмет і структура теорії та методології наукового пізнання</i>		-
1	Тема 1–2. Вступ до курсу. Історія як наука: предмет, структура, функції	2	-
2	Тема 3. Понятійно-категоріальний апарат історичної науки	2	-
3	Тема 4–5. Методи, методики і технології історичного та археологічного дослідження (загальнонаукові й профільні)	2	-
4	Тема 6. Історичне джерело: класифікація, критика, основи цифрової історії	2	-

5	Тема 7–8–9. Формування історичного мислення. Рівні пізнання. Класифікація та періодизація	2	-
	Разом за модулем:	10	-
	<i>Модуль 2. Періоди становлення та розвитку теорії та методології історичного пізнання</i>		-
6	Тема 10–11. Методологія історичної науки від найдавніших часів до початку XX ст.: від найдавніших часів до середини XIX ст.; наукові школи другої половини XIX – початку XX ст.	2	-
7	Тема 12–13. Школа «Анналів» та новітні школи методології історії. Лінгвістичний (нарративний) поворот. Memory studies як теоретична рамка	2	-
8	Тема 14. Некласичні підходи до історичного пізнання: усна історія, мікроісторія, психоісторія	2	-
9	Тема 15. Формування історичного мислення в Україні. Деколонізація української історіографії	2	-
10	Тема 16–17. Етичні засади історичної науки. Джерела воєнної доби та методи OSINT-верифікації	2	-
11	Тема 18–19. Історична наука в умовах російсько-української війни. Практикум методології кваліфікаційної роботи	2	-
	Разом за модулем:	12	-
	Всього годин	22	-

5.4. Теми практичних занять

№ теми	Назва теми	К-сть год.	
		денна форма	заочна форма
Модуль 1. Предмет і структура теорії та методології наукового пізнання			
1	Наукове пізнання та історія в системі суспільних наук: аналіз наукових текстів, побудова гіпотез і категоріального апарату дослідження; порівняльний аналіз функцій історичної науки (Тема 1–2)	2	-
2	Понятійно-категоріальний апарат історичної науки: практикум з термінології (Тема 3)	2	-
3	Класифікація методів історичного дослідження та профільні методи історії (джерелознавчий, компаративний, хронологічний, краєзнавчо-регіональний): практикум (Тема 4–5)	2	-
4	Профільні методи археологічного дослідження (GIS, 3D-моделювання, польові й камеральні методи): практикум (Тема 4–5)	2	-
5	Джерелознавча критика та основи цифрової історії: атрибуція й аналіз історичних і археологічних джерел, робота з електронними базами даних і цифровими архівами (Тема 6)	2	-
6	Формування історичного мислення, рівні та етапи пізнання, історична класифікація і періодизація: розбір кейсів історичної аргументації, практикум із побудови дослідницького алгоритму	2	-

	та періодизацій (Тема 7–8–9)		
<i>Разом за модулем:</i>		12	-
Модуль 2. Періоди становлення та розвитку теорії та методології історичного пізнання			
7	Методологія історичної науки від найдавніших часів до поч. ХХ ст.: аналіз першоджерел; порівняльний аналіз позитивізму, марксизму, герменевтики (В. Дільтей, М. Вебер) (Тема 10–11)	2	-
8	Школа «Анналів» та наративний поворот: аналіз праць Л. Февра, Ф. Броделя, Р. Колінгвуда; практикум з memory studies і концепції П. Нора (Тема 12–13)	2	-
9	Усна історія: практикум з методики інтерв'ювання, зокрема свідків війни (Тема 14)	2	-
10	Формування історичного мислення в Україні та деколонізація історіографії: аналіз праць М. Костомарова, М. Грушевського; компаративний аналіз наративів історії України (Тема 15)	2	-
11	Академічна доброчесність та джерела воєнної доби: розбір кейсів плагіату; практикум з OSINT-верифікації цифрових джерел (Тема 16–17)	2	-
12	Історична наука в умовах війни: аналіз кейсів документування воєнних злочинів; аналіз і спростування пропагандистських наративів (Тема 18–19)	2	-
13	Практикум методології кваліфікаційної роботи: формулювання дослідницького питання; презентація та обговорення проєктів методологічних розділів (Тема 18–19)	2	-
<i>Разом за модулем:</i>		14	-
Всього годин		26	-

5.5. Самостійна робота

№ теми	Назва теми	кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1–2	Опрацювання основних понять науки та методології історичного дослідження. Підготовка термінологічного словника. Аналіз функцій історичної науки та її взаємозв'язків із суспільними науками. Додатково: підбір і анотування трьох наукових статей із фахових видань за напрямом магістерського дослідження.	6	-
3	Підготовка глосарію основних категорій історичного пізнання. Додатково: складання порівняльної таблиці трактувань поняття «історичний факт» у різних авторів.	6	-
4–5	Опрацювання класифікації методів історичного дослідження. Складання порівняльної таблиці методів. Аналіз прикладів застосування спеціально-історичних та археологічних методів у сучасних наукових працях. Додатково: підбір прикладу застосування GIS або 3D-моделювання в опублікованому археологічному дослідженні.	8	-

6	Пошук, опис і критичний аналіз історичних джерел та матеріалів цифрових архівів за тематикою магістерського дослідження. Додатково: складання анотованого переліку не менш ніж 5 електронних баз даних/цифрових архівів, релевантних темі дослідження здобувача.	8	-
7–8–9	Підготовка аналітичного огляду розвитку історичного мислення. Розроблення алгоритму власного історичного дослідження відповідно до теми магістерської роботи. Побудова авторської схеми історичної періодизації обраної проблеми.	6	-
10–11	Опрацювання праць античних, середньовічних та ранньомодерних істориків. Порівняльний аналіз позитивістської, марксистської, герменевтичної та неокантіанської методологій.	6	-
12–13	Аналіз концепцій школи «Анналів», мікроісторії та постмодерної історіографії. Опрацювання праць із memory studies та наративної історії.	6	-
14	Підготовка запитальника для усноісторичного інтерв'ю та аналіз методичних рекомендацій. Додатково: розшифрування (транскрибування) фрагмента реального або навчального інтерв'ю з подальшим джерелознавчим коментарем.	6	-
15	Аналіз української історіографії та сучасних концепцій деколонізації історичного знання. Додатково: підготовка порівняльної таблиці інтерпретацій однієї історичної події в українській, радянській та західній історіографії.	6	-
16–17	Опрацювання нормативних документів щодо академічної доброчесності. Аналіз прикладів цифрової верифікації історичних джерел (OSINT). Додатково: самостійне проведення OSINT-перевірки одного медійного матеріалу воєнної доби з оформленням короткого висновку про його достовірність.	8	-
18–19	Підготовка методологічного обґрунтування власної магістерської роботи (мета, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження).	6	-
Всього годин		72	-

5.6. Орієнтовна тематика індивідуальних завдань

№ теми	Назва теми		
	Еволюція методології історичних досліджень: від античності до XXI століття.		
	Методологічні принципи сучасної української історичної науки.		
	Порівняльний аналіз позитивістської та герменевтичної методології.		
	Школа «Анналів» та її вплив на розвиток історіографії.		
	Концепція історичного пізнання М. Грушевського.		
	Методологічні підходи Л. Зашкільняка до історичного дослідження.		
	Проблема історичного факту в сучасній історіографії.		
	Джерелознавчий метод у сучасних історичних дослідженнях.		
	Компаративний метод в історичній науці.		

	Усна історія як метод історичного дослідження.		
	Memory studies у сучасній гуманітаристиці.		
	Академічна доброчесність у діяльності історика.		
	Деколонізація української історіографії як сучасний методологічний напрям.		
	Цифрова історія (Digital History): сучасні можливості та перспективи.		
	Використання технологій GIS у історичних та археологічних дослідженнях.		
	OSINT як інструмент дослідження історії сучасної російсько-української війни.		
	Методика документування усних свідчень очевидців війни.		
	Історична пам'ять і політика пам'яті в сучасній Україні.		
	Методологічне обґрунтування магістерського дослідження (за темою здобувача).		
	Порівняльний аналіз історичних наративів української та зарубіжної історіографії.		

6.Форми та методи навчання

В ході вивчення навчальної дисципліни «Теорія та методологія історичних досліджень» заплановано використання комплексу сучасних форм та методів навчання, що відповідають студентоцентрованому, практико- та проблемно-орієнтованому підходам із елементами самоосвіти.

Форми навчання: Освітній процес здійснюється через традиційні, проблемні та інтерактивні лекції, семінари й семінари-дискусії, присвячені деконструкції історичних текстів, а також практичні заняття з методологічного аналізу джерел. Важливою складовою є самостійна робота здобувачів освіти, індивідуальні навчально-дослідні завдання, що передбачають підготовку наукових доповідей, та науково-дослідна робота студентів над методологічним апаратом кваліфікаційних досліджень. Навчання організовано як у традиційному форматі, так і як дистанційне навчання із застосуванням електронних освітніх платформ (зокрема Moodle), що включає виконання та захист проєктів, мультимедійних презентацій, а також групові та індивідуальні консультації.

Методи навчання: У процесі викладання використовуються словесні методи, такі як теоретичне пояснення, наукова розповідь, евристична бесіда, керована дискусія та інструктаж щодо роботи з наукометричними базами даних. Візуалізація та концептуалізація методологічних підходів забезпечується через наочні методи: демонстрацію, ілюстрацію, активне використання мультимедійних презентацій та відеоматеріалів (інтерв'ю з істориками, лекції провідних методологів). Практичні навички відпрацьовуються через практичні методи, що включають виконання вправ, практичних робіт з аналізу текстів та розв'язування ситуаційних завдань із критики джерел. Стимулювання наукового пошуку відбувається через проблемно-пошукові методи (проблемний виклад, евристична бесіда, дослідницький метод) та метод проєктів. Інтерактивна взаємодія реалізується через метод аналізу конкретних ситуацій (case study) на прикладі відомих історичних досліджень, дебати, круглі столи, мозковий штурм та роботу в малих групах, що поєднується з інформаційно-комунікаційними методами із застосуванням цифрових технологій та онлайн-ресурсів.

Сприяння формуванню м'яких навичок (Soft Skills) здобувачів

Вивчення теорії та методології історичних досліджень, а також обрані форми й методи її викладання, безпосередньо сприяють формуванню та розвитку м'яких навичок здобувачів вищої освіти:

1. **Проектне навчання та дослідницький метод** сприяють розвитку критичного мислення, комунікації, командної роботи та креативності. Індивідуальні та групові

проекти (наприклад, моделювання дизайну історичного дослідження) дозволяють студентам працювати над реальними науковими завданнями, де потрібно розв'язувати методологічні проблеми, самостійно шукати нестандартні підходи, співпрацювати з іншими та публічно презентувати й захищати свої ідеї.

2. **Метод кейсів (case study) та симуляції.** Ці методи дозволяють студентам зануритися в різні наукові та пізнавальні ситуації (наприклад, аналіз колізій та контроверсій в історичних джерелах), де вони мають вирішувати інтелектуальні конфлікти, адаптуватися до складних умов інтерпретації минулого, долати упередженість і використовувати свої емоційні та комунікативні навички для досягнення об'єктивності.
3. **Дебати, круглі столи та семінари-дискусії** розвивають навички наукової аргументації, активного слухання та глибокого критичного мислення. Полеміка навколо альтернативних історичних теорій і парадигм стимулює здобувачів розглядати різні погляди, поважати мультикультурність та плюралізм думок, толерантно і водночас переконливо аргументувати власну наукову позицію.
4. **Рефлексія та самоаналіз.** Включення рефлексивних практик, таких як методологічний самоаналіз власного дослідження, написання критичних есе-рецензій та обговорення труднощів самостійної роботи, допомагає здобувачам краще розуміти свої інтелектуальні емоції, сильні та слабкі сторони як дослідників, а також ставати більш усвідомленими та самостійними у своїх наукових діях і рішеннях.
5. **Інтерактивне та дистанційне навчання.** Використання інтерактивних платформ і технологій, таких як онлайн-курси на базі Moodle, вебінари, віртуальні дошки для спільної роботи та цифрові інструменти (Digital Humanities), дозволяє студентам розвивати адаптаційні та технічні навички в умовах сучасного цифрового суспільства, підвищувати інформаційну грамотність і креативність у візуалізації наукових результатів.

7. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

У процесі вивчення дисципліни використовуються такі засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- усна відповідь / участь у дискусії на практичному занятті** – демонструє засвоєння теоретичного матеріалу теми, вміння аналізувати історіографічні концепції та вести аргументовану наукову дискусію;
- аналіз історичного/археологічного джерела або наукового тексту** – демонструє здатність застосовувати джерелознавчі методи та методологічний інструментарій, вивчені у Темах 4–6, 17;
- практична (лабораторна) робота з опрацювання методу чи технології** (зокрема робота з цифровими базами даних, GIS, методами OSINT-верифікації) – демонструє вміння застосовувати конкретний дослідницький метод на практичному матеріалі;
- презентація / індивідуальне навчально-дослідне завдання (доповідь, есе, огляд)** – демонструє здатність самостійно опрацювати наукову літературу, систематизувати й критично викласти матеріал з обраної проблематики;
- методологічне обґрунтування магістерського дослідження** (підсумкова практична робота за Темою 19) – демонструє здатність сформулювати мету, завдання, об'єкт, предмет і методи власного дослідження, що безпосередньо готує до написання методологічного розділу кваліфікаційної роботи;
- усний екзамen** – перевіряє цілісне розуміння теоретико-методологічних засад історичної науки та вміння застосовувати їх до самостійно обраної дослідницької проблеми.

8. Форми контролю

У процесі вивчення дисципліни використовуються такі форми контролю: поточний контроль, проміжний (модульний) контроль, підсумковий (семестровий) контроль.

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті у формі оцінювання усних відповідей, участі в дискусіях, аналізу джерел і виконання практичних завдань, а також перевірки завдань самостійної роботи здобувачів.

Модульний контроль застосовується двічі: після завершення Змістового модуля 1 (Теми 1–9) та після завершення Змістового модуля 2 (Теми 10–19). Оцінка модульного контролю складається з балів, накопичених упродовж вивчення відповідного змістового модуля.

Підсумковий (семестровий) контроль проводиться у формі усного екзамену в термін, визначений графіком підсумкового контролю, і передбачає перевірку розуміння теоретико-методологічних проблем курсу та вміння застосовувати їх до обраної теми магістерського дослідження.

9. Критерії та порядок оцінювання результатів навчання

Політика оцінювання

Кожне практичне заняття (13 занять) оцінюється в діапазоні 0–5 балів за такими критеріями:

5 балів – здобувач вільно володіє теоретичним матеріалом теми, самостійно аналізує історіографічні джерела чи наукові тексти, аргументовано висловлює власну позицію під час дискусії, безпомилково виконує практичне завдання (аналіз джерела, застосування методу тощо);

4 бали – здобувач засвоїв основний теоретичний матеріал, виконує практичне завдання з незначними неточностями, потребує уточнювальних запитань під час дискусії;

2–3 бали – здобувач фрагментарно володіє матеріалом теми, практичне завдання виконано зі значними помилками або лише частково;

0–1 бал – здобувач не володіє матеріалом теми або не виконав завдання.

Завдання самостійної роботи (розділ 5.5) перевіряються шляхом усного опитування на початку практичного заняття, до якого вони належать, а також ураховуються під час оцінювання відповідного практичного заняття (аналіз підготовлених матеріалів, глосаріїв, порівняльних таблиць, схем періодизації тощо); окремого тестування завдань самостійної роботи не передбачено.

ІНДЗ (15 балів) – індивідуальне навчально-дослідне завдання (реферативно-аналітична доповідь за темою з переліку 5.6 або за узгодженою з викладачем темою, дотичною до магістерського дослідження здобувача).

Критерії оцінювання: обґрунтованість вибору теми та джерельної бази (0–3 бали); повнота й критичність аналізу наукової літератури (0–6 балів); самостійність висновків та якість академічного оформлення (0–6 балів).

Підсумковий контроль (20 балів) – усний екзамен за білетами, що охоплюють ключові теми обох змістових модулів; кожен білет містить два теоретичні питання (по 8 балів кожне за повноту розкриття, володіння понятійним апаратом і здатність критично зіставляти наукові підходи) та одне практико-орієнтоване завдання, пов'язане із застосуванням методу до аналізу джерела чи проблеми (4 бали).

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне і модульне оцінювання													Екзам ен	Підсумкова оцінка
ЗМ 1 (30 балів)								ЗМ 2 (35 балів)				ІНДЗ	Екзам ен	Підсумкова оцінка
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1	1	1	1	ІНДЗ	Підсумкова оцінка
									0	1	2	3		
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка ECTS100-бальна	Оцінка ECTS літерна	Оцінка за національною шкалою
		екзамен
90 – 100	A	відмінно
85-89	B	добре
75-84	C	
64-74	D	задовільно
60-64	E	
35-59	FX	незадовільно

Політика щодо дедлайнів та перескладання: Перескладання модулів відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

У випадку виникнення конфліктних ситуацій, керуватися нормами «Положення щодо врегулювання конфліктних ситуацій у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка».

Політика щодо академічної доброчесності: Обов'язково дотримуватися «Положення про академічну доброчесність та етику академічних взаємовідносин у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка»

Списування під час розв'язання тестових завдань та написання контрольних робіт є забороненим. Доцільність та дозвіл використання мобільних пристроїв визначається викладачем у кожному конкретному випадку під час підготовки практичних завдань в процесі заняття.

Політика щодо відвідування: Відвідування занять є обов'язковим. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, дуальна форма здобуття освіти, працевлаштування, міжнародне стажування) навчання може відбуватись в онлайн форматі за погодженням із керівником курсу.

10. Політика використання ІІІ в межах навчальної дисципліни

Використання технологій генеративного ІІІ під час вивчення дисципліни регулюється чинним законодавством України та обов'язковим є дотримання *«Політики використання штучного інтелекту у науково-технічній та інноваційній діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка»*.

Дозволені межі застосування: ІІІ дозволено використовувати виключно як допоміжний інструмент для пошуку, структурування історіографічних даних, технічного оформлення бібліографії, перекладу та стилістичного редагування власного авторського тексту.

Заборони та ризики: заборонено повне або часткове копіювання згенерованого тексту під виглядом власних результатів (кваліфікується як плагіат). Здобувач несе персональну відповідальність за точність фактів і джерел, оскільки ІІІ не володіє методами історичної критики та схильний до фабрикації даних (галюцинацій).

Обов'язкове маркування: у разі залучення ІІІ на будь-якому етапі роботи, здобувач зобов'язаний чітко зазначити це у тексті або примітках (із вказанням назви моделі та характеру виконаної нею операції).

Недеклароване використання ІІІ для заміни самостійної роботи є порушенням академічної доброчесності й передбачає академічну відповідальність.

11. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

Мультимедійне обладнання – проєктор/мультимедійна дошка для лекційних і практичних занять; персональні комп'ютери/ноутбуки з доступом до інтернету для роботи з електронними базами даних і цифровими джерелами.

Платформа дистанційного навчання Moodle – розміщення навчальних матеріалів, тестових завдань, організація вебінарів і асинхронної комунікації зі здобувачами.

Бібліографічні менеджери Citavi, Zotero або Mendeley – для формування бібліографії, роботи з науковою літературою та оформлення посилань під час підготовки ІНДЗ і практичних завдань.

Геоінформаційні системи QGIS (або ArcGIS) – для роботи з картографічними джерелами та просторового аналізу історичних даних.

Інструменти OSINT-верифікації (Google Earth Pro, сервіси геолокації та перевірки фото- й відеоджерел, Wayback Machine/Internet Archive) – для опрацювання завдань з верифікації цифрових джерел, передбачених темами про історичну науку в умовах російсько-української війни.

Електронні бібліотеки та архіви – Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), електронний архів україніки, електронні каталоги наукових видавництв (JSTOR, Cambridge Core тощо) – для пошуку та опрацювання наукової літератури й джерел.

Стандартний офісний пакет (Microsoft Office/LibreOffice) – для підготовки текстових робіт, презентацій та таблиць у межах практичних занять і ІНДЗ.

12. Рекомендована література

Основна

1. Бармак М. В., Ковалишин Н. М. Використання проблемно-пошукових та кейс-методів під час вивчення ключових тем давньої та середньовічної історії України // Вісник науки та освіти. 2026. № 2 (44). С. 3070–3085.
2. Бармак М. В., Ковалишин Н. М. Формування історичного мислення майбутніх учителів на матеріалі курсу «Історія України (давня та середньовічна)» // Актуальні питання у сучасній науці. 2026. № 2 (44). С. 694–705.
3. Бармак М., Буяк Б., Кіцак В. Цифрове управління знаннями в гуманітарних дослідженнях: організація роботи історика з архівними джерелами // Актуальні питання у сучасній науці. 2026. № 5 (47). С. 1494–1507. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5\(47\)-1494-1507](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5(47)-1494-1507).
4. Бармак М., Буяк Б., Ковалишин Н. Методика формування індивідуальної освітньої траєкторії учнів на уроках історії України (7–9 класи) засобами освітньої платформи Canvas // Věda a perspektivy. 2026. № 3 (58). С. 56–69. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-3\(58\)-56-69](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-3(58)-56-69).
5. Габович О. М., Кузнецов В. І. Філософія наукових теорій. Нарис перший: назви та реалії : монографія / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. Київ : Наукова думка, 2023. 517 с.
6. Грицак Я. Й. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ : Портал, 2021. 408 с.
7. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2023. 488 с.
8. Добронравова І. С. Філософія науки : підручник / І. С. Добронравова та ін. ; за ред. І. С. Добронравової ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2019. 255 с.
9. Зашкільняк Л. П. Методологія історії: від давнини до сучасності. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 1999. 228 с.
10. Калакура Я. С. Українська історіографія : курс лекцій. Київ : Генеза, 2004. 496 с.
11. Касьянов Г. В. Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х. Україна та сусіди. Київ : Laurus ; Антропос-Логос-Фільм, 2018.

12. Колесник І. І. Теоретико-методологічні проблеми історичного пізнання. Київ : Інститут історії України НАН України, 2013. 506 с.
13. Лях С. Р. Методологія історії: класика і практика : навч. посіб. Запоріжжя : Гельветика, 2021. 130 с.
14. Мотенко Я. В., Шишкіна Є. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. для спец. 032 «Історія та археологія» / Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. ін-т». Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2022. 208 с.
15. Стельмах С. П. Історична наука в Україні в контексті європейської багатоманітності. Київ, 2005.
16. Чорномаз Б. Д. Методологія історії : навч. посіб. Київ : Талком, 2019. 136 с.
17. Barmak M., Korinenko P., Kovalyshyn N. Decollectivization of Ukrainian agriculture: organizational and economic forms of the transition period (1985–1995) // *Věda a perspektivy*. 2026. № 2 (57). С. 235–245. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-2\(57\)-235-245](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2026-2(57)-235-245).
18. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. Geneva : UN Human Rights Office ; Human Rights Center, UC Berkeley School of Law, 2020. 96 p.
19. Brundage A. *Going to the Sources: A Guide to Historical Research and Writing*. 6th ed. Chichester : Wiley-Blackwell, 2020. 176 p.
20. Cohen D. J., Rosenzweig R. *Digital History: A Guide to Gathering, Preserving, and Presenting the Past on the Web*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 2005. 328 p.
21. Faire L., Gunn S. *Research Methods for History*. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2019. 288 p.
22. Higgins E. *We Are Bellingcat: An Intelligence Agency for the People*. London : Bloomsbury, 2021. 320 p.
23. Nora P. (ed.) *Realms of Memory: Rethinking the French Past* : у 3 т. / transl. A. Goldhammer. New York : Columbia University Press, 1996–1998.
24. Perks R., Thomson A. (eds.) *The Oral History Reader*. 3rd ed. London : Routledge, 2016. 588 p.
25. Ricoeur P. *Time and Narrative* : у 3 т. / transl. K. McLaughlin, D. Pellauer. Chicago : University of Chicago Press, 1984–1988.
26. Salevouris M. J. *The Methods and Skills of History: A Practical Guide*. 4th ed. Hoboken : Wiley-Blackwell, 2021. 336 p.
27. Silverman C. (ed.) *Verification Handbook for Investigative Reporting*. Maastricht : European Journalism Centre, 2015. [Електронний ресурс]. URL: <https://verificationhandbook.com>
28. Walliman N. *Research Methods (The Basics)*. 3rd ed. London : Routledge, 2021. 268 p.
29. White H. *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe*. Baltimore : Johns Hopkins University Press, 1973. 448 p.

Допоміжна

30. Андрущенко В. П. У пошуках свободи: історіософія української культури від найдавніших часів до наших днів : наук. публіцистика. Київ : Людмила, 2023. 735 с.
31. Бармак М. В. Контроль «Дирекції мит у Львові» за експортно-імпортними операціями (1920-ті рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2024. Вип. 2. С. 8–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.2.1>.
32. Бармак М. В. Митна політика в Другій Речі Посполитій // Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 7 (25). С. 897–912. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7\(25\)-897-912](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-7(25)-897-912).
33. Бармак М. В. Формування спиртової монополії у Другій Речі Посполитій (1924–1926 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. 2024. Вип. 1. С. 13–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-7778/2024.1.2>.

34. Бармак М. В., Козак І. М. Українська та польська кредитна кооперація в Східній Галичині: порівняльна модель розвитку і конкуренції (1890–1914 рр.) // Вісник науки та освіти. 2026. № 2 (44). С. 3085–3100.
35. Бармак М. В., Луговий Б. Б., Мацко Н. Є. Російська військова окупація Правобережної України (друга половина XVIII – XIX ст.). Вид. 2-ге, доповн. і випр. Тернопіль : Астон, 2023. 436 с.
36. Бармак М., Мельник Р. Особовий фонд Богдана Хаварівського як джерело вивчення його життя та діяльності // Вісник науки та освіти. 2025. № 1 (31). С. 2021–2033. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1\(31\)-2021-2033](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-1(31)-2021-2033).
37. Бармак М., Чорна М. Архів як простір збереження історичної пам'яті: особовий фонд Іванни Блажкевич та його укладання Богданом Хаварівським // Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 2 (32). С. 1043–1060. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-2\(32\)-1043-1060](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-2(32)-1043-1060).
38. Бармак М., Чорна М. Культурно-мистецькі ініціативи Богдана Хаварівського у популяризації творчості Івана Марчука: формування особового фонду // Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 3 (33). С. 1027–1039. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3\(33\)-1027-1039](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-3(33)-1027-1039).
39. Бармак М. В., Чорна М. І. Жінка незламного духу. Іванна Блажкевич (1886–1977). Тернопіль : Астон, 2021. 399 с.
40. Коріненко П., Бармак М. Трансформації в соціальному становищі та морально-етичній поведінці селян під час колективізації сільського господарства та Голодомору 1932–1933 рр. (за спогадами С. М. Коріненка, 1904 р. народження, проживав у с. Медвежа Немирівського району Вінницької області) // Український селянин. 2025. Вип. 34. С. 126–134. DOI: <https://doi.org/10.31651/2413-8142-2025-34-Korinenko-Barmak>.
41. Морзинський О., Бармак М. Генеза образу Карпатської України 1938–1939 рр. в українській історіографії // Актуальні питання у сучасній науці. 2025. № 12 (42). С. 3026–3037. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12\(42\)-3026-3037](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2025-12(42)-3026-3037).
42. Бармак М. Оцифрування архівної спадщини про фортифікаційні споруди Тернопілля як відповідь на виклики війни і часу // Замки Тернопільщини: до проблеми дослідження, реставрації, пристосування та збереження. Збараж, 2 квітня 2026 року.
43. Бармак М. Штучний інтелект у забезпеченні інклюзивності в освіті: можливості, виклики та перспективи // Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: матеріали V Всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції з міжнародною участю (22–23 травня 2025 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 20–28.
- 44.
45. Бармак М. В. Вивчення на уроках громадянської освіти загальних положень міжнародного гуманітарного права, принципів його застосування, діяльності міжнародних неурядових організацій, цивільного захисту осіб у період збройного конфлікту. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2023. Вип. 11. С. 97–100.
46. Бармак М. В., Луговий Б. Б., Мацко Н. Є. Російська військова окупація Правобережної України (друга половина XVIII – XIX ст.): монографія. Видання друге, доповнене і виправлене. Тернопіль: Астон, 2023. 436 с.
47. Бармак М. Російська православна церква як інструмент окупації українських земель // Збірник матеріалів круглого столу-дискусії «Релігійний чинник та його використання у сучасній гібридній війні». Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2022. С. 17–21.
48. Бармак М., Гурська О. Власне освітнє середовище дистанційного навчання на основі навчальної платформи CANVAS. Вісник науки та освіти. 2022. Вип. № 5(5). С. 150–162.
49. Бармак М. Створюємо незалежне онлайн середовище для розробки нових навчальних курсів на платформах MOODLE та CANVAS // Сучасні цифрові технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи: матеріали VII Міжнародної науково-

практичної інтернет-конференції (м. Тернопіль, 8 квітня 2021 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 126–128.

50. Створюємо власну систему дистанційного навчання для здобувачів освіти із особливими освітніми потребами // Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат: Перша Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція (8 квітня 2021 р.), м. Тернопіль. С. 14–16.

51. Бармак М. В. Облік музейних пам'яток та використання безкоштовних хмарних технологій Google для створення електронних каталогів фондів. Наукові записки «Замки Тернопілля». Збараж, 2021. № 11. С. 238–240.

52. Бакуменко О. П. Поняття «історіографічні революції» та «наукові революції в історичному пізнанні» // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. С. 105–108.

53. Бакуменко О. П. Синергетичний підхід до дослідження тенденцій історичного розвитку. Київ, 2017.

54. Бакуменко О. П. Становлення всесвітньої історії як наукової та навчальної дисципліни в контексті історіографічних революцій XVIII та XIX ст. // Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : зб. наук. праць. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2019. С. 36–39.

55. Бакуменко О. П. Універсальна, глобальна та транснаціональна історії... Київ, 2018.

56. Дробот І. І., Бакуменко О. П. Поняття «історіографічна революція» в історії та філософії історичного знання // Гілея: науковий вісник : зб. наук. праць. Київ, 2021. Вип. 160 (№ 1-2), ч. 2 : Філософські науки. С. 41–55.

57. Кизим М. О., Дороніна М. С., Хаустова В. Є. Методологія і технологія наукових досліджень. Економічні науки (у схемах, визначеннях, прикладах) : навч. посіб. Харків : Лібуркіна Л. М. [вид.], 2022. 55 с.

58. Максюта М. Є., Соколова О. М. Філософія науки: гуманітарно-педагогічний синтез : монографія / Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. Херсон : ОЛДІ-плюс, 2020. 307 с.

59. Collier D., Munck G. L. Critical Junctures and Historical Legacies: Insights and Methods for Comparative Social Science. Lanham : Rowman & Littlefield Publishers, 2022. 496 p.

60. Lange M. Comparative-Historical Methods. London : SAGE Publications Ltd, 2022. 208 p.

61. Manning P. Methods for Human History: Studying Social, Cultural, and Biological Evolution. Cham : Palgrave Macmillan, 2020. 334 p.

62. Popper K. The Poverty of Historicism. London : Routledge, 1957. 166 p.

63. Fukuyama F. The End of History and the Last Man. New York : Free Press, 1992. 418 p.

64. Касьянов Г. В., Толочко О. П. Національні історії та сучасна історіографія: виклики й небезпеки при написанні нової історії України // Україна Модерна. 2007–2010. С. 7–25.

65. Graham S., Milligan I., Weingart S. Exploring Big Historical Data: The Historian's Macroscope. London : Imperial College Press, 2015. 220 p.

13. Інформаційні інтернет-ресурси

1. Репозитарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Режим доступу: <http://dspace.tnpu.edu.ua/>

2. Інститут історії України. Режим доступу: <http://history.org.ua/uk>

3. Інститут народознавства НАН України. Режим доступу: <https://www.nas.gov.ua/UA/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000288>

4. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. Режим доступу: <http://www.etnolog.org.ua/>

5. Міжнародна асоціація українців. Режим доступу: <http://www.mau-nau.org.ua/>

6. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/>

7. Україніка – електронна бібліотека НБУВ. Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>
8. Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua/>
9. Онлайн-архів усної історії Українського інституту національної пам'яті. Режим доступу: <http://ui.uinp.gov.ua>
10. Віртуальний музей російської агресії. Режим доступу: <https://rusaggression.gov.ua>
11. «Україна Модерна» – міжнародний інтелектуальний часопис (студії пам'яті, деколонізація, історія війни). Режим доступу: <https://uamoderna.com>
12. Historians.in.ua – професійна мережа істориків України. Режим доступу: <http://historians.in.ua>
13. Bellingcat – методи OSINT-верифікації цифрових джерел. Режим доступу: <https://www.bellingcat.com>
14. LIBRARIA – цифровий архів української періодики. Режим доступу: <https://libraria.ua>

14. Перелік рекомендованих ресурсів

Здобувачі вищої освіти мають право на визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти. Результати визнаються за наявності сертифіката або звіту про самоосвіту за рішенням кафедри.

Академічна доброчесність та етика дослідника:

Онлайн-курс «**Академічна доброчесність: онлайн-курс для викладачів**» (Платформа *Prometheus*). Курс розкриває інструменти уникнення плагіату та культуру наукового цитування: prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+AI101+2021_T2

Спеціалізація «**Academic Integrity**» від *University of Auckland* (Платформа *Coursera*). Вивчення міжнародних стандартів дослідницької етики та академічного письма: coursera.org/learn/academic-integrity

Методологія наукових досліджень та критичне мислення:

Онлайн-курс «**Наука повсякденного мислення**» (**The Science of Everyday Thinking**) (Платформа *Prometheus / The University of Queensland*). Спрямований на деконструкцію когнітивних упереджень, що є основою внутрішньої критики історичних джерел: prometheus.org.ua/course/course-v1:UQx+Think101+2016_T2

Онлайн-курс «**Understanding Research Methods**» від *University of London* (Платформа *Coursera*). Опанування загальних методів наукового аналізу, формування дослідницьких питань та дизайну дослідження: coursera.org/learn/research-methods

Цифрова історія (Digital History) та відкрита наука:

Онлайн-курс «**Open Science**» від *TU Delft* (Платформа *edX*). Методологія організації відкритих досліджень, роботи з цифровими репозиторіями та принципами збереження наукових даних: edx.org/course/open-science-sharing-your-research-with-the-world

Ресурси проєкту «**European History Online**» (**EGO**) та платформи «**Digital Humanities Now**». Інформальна освіта у сфері цифрової гуманітаристики та мережевого аналізу історичних джерел: digitalhumanitiesnow.org

Інформальна освіта (науково-методологічна самоосвіта):

Участь у науково-методологічних семінарах, лекціях та круглих столах, а також опрацювання відеоматеріалів на офіційних ресурсах академічних установ України:

Інститут історії України НАН України (Офіційний сайт та наукові публікації з методології історії): history.org.ua

Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України: archeos.org.ua

15. Комунікація та етика взаємодії

Комунікація між викладачем і здобувачами освіти здійснюється під час занять, консультацій, через корпоративну електронну пошту, систему дистанційного навчання (Moodle), а також через узгоджені месенджери (для оперативних організаційних питань) виключно у робочий час із 09:00 до 18:00. Консультації проводяться згідно з затвердженим графіком або за попередньою домовленістю (очно чи у дистанційному форматі на платформах Zoom/Google Meet).

У разі відсутності на занятті з поважних причин здобувач освіти повинен попередити викладача особисто або через старосту групи заздалегідь (не пізніше ніж за 2 години до початку заняття) та відпрацювати пропущений матеріал у встановленому порядку згідно з графіком консультацій. Довготривала відсутність потребує документального підтвердження та узгодження індивідуального плану ліквідації академічної заборгованості.

Учасники освітнього процесу зобов'язані дотримуватися принципів взаємної поваги, академічної доброчесності, толерантності та професійної етики. Під час спілкування очікуються коректність, відповідальність, конструктивний діалог і повага до думок інших учасників освітнього процесу.

У межах цифрового етикету під час дистанційних занять здобувачам рекомендовано вмикати відеокамери для забезпечення повноцінного інтерактивного зв'язку, вчасно доєднуватися до онлайн-зустрічей та дотримуватися регламенту виступів і дискусій. Письмова комунікація має будуватися на засадах офіційно-ділового стилю із чітким формулюванням мети звернення.